

Echte economie in beweging

De eenzijdige nadruk van economen op financiële kengetallen en calculaties heeft een verwoestende uitwerking gehad op de economie. De aandacht moet nu meer liggen op duurzaamheid, zodat het afnemen van de groei zwaarwegende positieve effecten heeft.

In het kerstnummer van ESB van 21 december 2007 zijn verwachtingen geuit omtrent het jaar 2008. Franses voorspelde dat Nederland in 2008 nog voorspoed zou kennen. Een grote schok kan Nederland niet uit balans halen. Theeuwes voorspelde voor Nederland het vierde vette jaar. Soete en Ter Weel typeren 2008 als het jaar van rechtvaardigheid en overvloed. Deze voorspellingen leren hoe hachelijk in onze wetenschap het doen van uitspraken over de toekomst is, zelfs op korte termijn.

Trendbreuk

In mijn beschouwing *Naar echte economie in 2008* (Heertje, 2007) is de nadruk gelegd op de trendbreuk die ik voorzag van kwantiteit naar kwaliteit. "Niet de kwantiteit voorop en de kwaliteit in de verdediging, doch omgekeerd de meetbare kanten van het economisch proces ingebed in een integraal kwaliteitsbeleid", zo merkte ik op. Deze enigszins intuïtieve analyse is op een dramatische wijze bewaarheid door de enorme klap waarmee het bouw- en de financiële kanten van het economisch proces is ingestort en daarmee voorlopig tot stilstand is gekomen. De dehumanisering van financiële transacties is exemplarisch voor de dogma's, financiële schema's en monetaire kosten-batenanalyses, die economen ook ten behoeve van andere sectoren van het economisch leven, infrastructuur, onderwijs en zorg hebben aangereikt. De eenzijdige nadruk op financiële kengetallen en calculaties heeft ook buiten de financiële sector een verwoestende uitwerking gehad.

Wereldwijd komen nu de overlevingsvraagstukken versneld op de agenda. De zorg voor duurzame energie, het gestalte geven aan een doelbewust en effectief klimaatbeleid, het behartigen van de watervoorziening door middel van schoon industrieel water en consumptief drinkwater, het behoud van natuur, open ruimte, milieu en leefbaarheid en het respecteren van de cultuur. Op nationaal niveau gaat het om de kwaliteit van de woonomgeving, kwaliteit van de energievoorziening, kwaliteit van onderwijzers en leraren, kwaliteit van de patiëntenzorg, kwaliteit van de jeugdzorg, kwaliteit van de werkgelegenheid,

kortom de kwaliteit van de economische en maatschappelijke ontwikkeling.

Aandacht voor duurzaamheid

De economen die gevangen zitten in het enge kader van afnemende economische groei, de daling van het consumentenvertrouwen, dalende beurskoersen en globale cijfers over de werkloosheid, zien de kredietcrisis als een onaangename onderbreking van een patroon dat zij zo snel mogelijk in opwaartse en kwantitatieve zin hersteld willen zien. In die zienswijze past de aandacht voor duurzaamheid in de breedste zin naar het rijk der fabelen te verwijzen en te wensen dat deze aandacht slechts actueel wordt nadat de economische groei in enge zin is hersteld. Zodoende wordt miskend dat de belangstelling voor natuur en milieu in de jaren van hoge economische groei minimaal was. Bovendien is juist de hoge groei gepaard gegaan met een forse aanslag op het leefmilieu en de leefbaarheid in het algemeen. Het is dan ook veeleer omgekeerd. Het afnemen van de groei brengt zwaarwegende positieve effecten met zich. De druk op het leefklimaat vermindert, de vraag naar mobiliteit neemt af, de noodzaak van harde infrastructuur is minder dringend en voor de aanleg van wegen is minder aanleiding. De prikkel om kantoren te bouwen en bedrijfsterreinen te ontwikkelen, terwijl kantoren leeg staan en bedrijfsterreinen in groten getale braak liggen, neemt af. De expansie van de havens van Rotterdam en Amsterdam kan nog eens tegen het licht worden gehouden. Afnemend consumentenvertrouwen is een zegen indien schuldbelastingen verminderen en de besparingen worden omgezet in investeringen in een duurzame samenleving. Bij de presentatie van de recente raming van één procent economische groei in 2010 merkte de directeur van het Centraal Planbureau op dat deze expansie structureel tekortschiet omdat Nederland gemiddeld met minstens twee procent per jaar moet groeien. Deze politieke uitspraak die niet berust op economische analyse miskent volledig de welvaartstheoretische betekenis die moet worden gehecht aan de nadelen van voortgezette groei uit een oogpunt van de behoeftebevrediging van de burgers. Het afremmen van de groei in sommige sectoren, het ontmoedigen van vervuilende producten en productieprocessen behoren evenzeer tot het politieke domein als aanmoediging in andere sectoren. Overigens hecht ik geen enkele betekenis aan de puntschatting van een economische groei in 2010 van één procent. Economie is geen natuurkunde. Onder de huidige

ARNOLD HEERTJE
Emeritus hoogleraar
aan de Universiteit van
Amsterdam

extreem ongewisse omstandigheden is dit gezichtspunt overheersend. De nieuwe behoeften liggen in de sfeer van de duurzaamheid. Het voorzien in deze behoeften van de consumenten van nu en straks vergt grootscheepse investeringen en innovatie met betrekking tot schone energie, reductie van CO₂ en waterbeheer. Daarmee gaat nieuwe werkgelegenheid gepaard. Wereldwijd zijn voldoende financiële middelen beschikbaar om deze trendbreuk in onze economie tot stand te brengen. Tegenover het verdwijnen van verouderde productieprocessen, bijvoorbeeld in de auto-industrie, staat het op gang brengen van geheel nieuwe, duurzame activiteiten. Tegenover uitstoot van arbeid in verouderde sectoren die voorzien in de behoefte aan niet-duurzame goederen en diensten staat het inschakelen van kennisintensieve medewerkers in de duurzame activiteiten in ons economisch leven. Waarom wordt het fonds aan verwijderingsbijdragen niet aangewend om de vervuilende auto's in Nederland massaal van de weg af te halen? De kredietcrisis is in deze visie, waarin de kwaliteit van de economische ontwikkeling centraal wordt gesteld, het signaal voor de trendbreuk, waarover ik een jaar geleden schreef.

Ruime welvaartsbegrip

Van deze visie maakt deel uit afstand te nemen van het denkbeeld, zoals uitgedragen door het Centraal Planbureau, dat de kern van de moderne economie wordt gevormd door de werking van de markt. Het verwaarlozen van instituties die in het economisch leven, lokaal en globaal, zorg dragen voor het coördineren van gedrag van individuele subjecten in een risicodragende omgeving, is door de kredietcrisis op pijnlijke wijze blootgelegd. Het is nog maar ruim een half jaar geleden dat in een publicatie van het CPB, getiteld *Rhineland exit*, door Bovenberg en Teulings werd gepleit voor aandeelhouderswaarde als de doelstelling van de onderneming en werd vastgesteld dat “de globalisering van kapitaalmarkten heeft geleid tot een verbetering van de risicodiversificatie van kapitaalverschaffers” (Bovenberg en Teulings, 2008). Deze misvattingen over de harde werkelijkheid van het economisch leven vloeien voort uit een te beperkte kijk op welvaart, het insnoeren daarvan tot consumenten- en productensurplus en het herleiden van negatieve externe effecten tot een financiële calculatie. Allereerst wordt gezocht naar verstandige vormen van toezicht op de financiële sector op nationaal en internationaal niveau. Voor het begrijpen van deze institutionele uitwerking van de allocatie buiten de markt om is het ruime welvaartsbegrip van node dat niet alleen de effecten van financiële transacties in ogenschouw neemt, maar ook in kwalitatief opzicht weerspiegelt welke aspecten van

Tegenover het verdwijnen van verouderde productieprocessen, bijvoorbeeld in de auto-industrie, staat het op gang brengen van geheel nieuwe, duurzame activiteiten

maar zwaarwegende reden het voorgestelde programma in heroverweging te nemen. Het terzijde schuiven van de macro-economie, het niet opnemen van het geld-, krediet- en bankwezen, het verwaarlozen van internationaal betalingsverkeer en het achterwege laten van instellingen als de FED, de ECB, het IMF en de Wereldbank, wreekt zich nu door de kredietcrisis deze thema's aan de orde dienen te komen. Ik zwijg dan nog maar over het verwijderen van de denkbeelden van Keynes over het stimuleren van een economie door een bestedingsimpuls. Ook al voeren niet alle landen opeens een keynesiaans beleid, brokstukken ervan zijn in zodanige mate aan de orde dat leraren de gelegenheid moeten hebben hun leerlingen goed voor te lichten. Het lijkt mij daarom verstandig de staatssecretaris Van Bijsterveldt te adviseren het conceptprogramma nog eens tegen het licht te houden vanwege de recente, wereldwijde gebeurtenissen in het economisch leven, die ons nog jaren zullen bezighouden.

de allocatie voor de burgers van belang zijn. De enge opvatting van welvaart beperkt van nature de economie tot markttransacties en ondermijnt onder de huidige omstandigheden, waarin overheden allereerst zoeken naar optimale publieke constructies met het oog op het wel en wee van het private economische leven, de positie van het Centraal Planbureau als adviseur van de regering.

In mijn ESB-artikel van het vorig jaar heb ik ook enige aandacht geschonken aan het concept-economieprogramma voor het voortgezet onderwijs van de commissie-Teulings. Ik heb toen laten zien dat in dat programma ten onrechte van een veel te beperkt welvaartsbegrip wordt uitgegaan door de welvaart op een lijn te stellen met de monetaire weergave van het consumentensurplus. Ook in internationaal verband zondert Nederland zich zodoende in negatieve zin af van de stand van de wetenschap. De kredietcrisis is een onverwachte,

LITERATUUR

- Bovenberg, L. en C. Teulings (2008) *Rhineland exit*, CPB discussion paper. Den Haag: CPB.
Heertje, A. (2007) Naar echte economie in 2008. *ESB*, 92(4525), 772-776.